

БОРИС РАДАКОВИЋ
Меморијални музеј на Мраковици
borisradakovic7@gmail.com

Кратко саопштење
(уз критичко издање научне грађе)
УДК 930.1:94(497.1)"1941/1945"
DOI 10.7251/GUARS1810397R

ПИСМО ШТАБОВА ВОЈНО-ЧЕТНИЧКИХ КОМАНДИ "КАРАЂОРЂЕ И ПЕТАР МРКОЊИЋ" УПУЋЕНО "ХРВАТСКИМ ОФИЦИРИМА, ПОДОФИЦИРИМА И ВОЈНИЦИМА" ОД 21. АПРИЛА 1942.

У архиви Меморијалног музеја на Мраковици, под ознаком Ф-21/8, налази се писмо, тачније препис писма, штабова Војно-четничких команди "Карађорђе и Петар Мркоњић" од 21. априла 1942. године. Писмо је насловљено "хрватским официрима, подофицирима и војницима". Писмо је у оригиналу писано латиницом, док га ми доносимо у ћириличном препису.

Садржај писма односи се на хрватску војску – домобране, у којем се они позивају да не чине злочине над Србима. Позивају се хрватски војници да не чине дјела која су недостојна "Хрватске културе", и да престану да служе силама Осовине "које ће несумњиво бити потучене". Из овога се види вјера четничког покрета у коначни слом сила осовине и четнички антифашизам. Команда четничких батаљона "Карађорђе и Петар Мркоњић" сматрала је да "судбину своју нас одлучит ће највећи народи света".

Поред позива на сарадњу у заједничкој борби против окупатора и престанак чињења злочина над Србима, опомињу се хрватски војници да "ако се деси убудуће и један случај да Ваша војска запали Српску кућу или убије жену или дијете, бићемо немилосрдни према селима и војсци где на такове наиђемо". Имајући у виду страховите покоље српског становништва, четничка команда је у одмазди над хрватским селима видјела један вид заштите српског народа, што је још више заоштравало међунационалне сукобе. Други вид спашавања српског народа био је договор са Нијемцима и Хрватима о ненападању и сарадњи у борби против комуниста.

На крају писма видимо југословенско опредељење четника: "Сада Вас братски поздрављамо и желимо Вам да се скоро видимо у Великој Југославији.

Хрвати скоро ће да кликне вила на Авали, Папуку, Дурмитору и на Црноме мору. Скоро ће да се опет заори песма: *Хрват Иво и Србин Јово заиграше коло ново*".

Писмо је написано након масовних усташких злочина у околини Бање Луке (7. фебруара 1942. у селима Дракулић, Мотике и Шарговац) и у току партизанске офанзиве на четничке територије у околини Челинца, Бање Луке,

Мањаче, Мркоњић Града и централне Босне, која је трајала од 1. априла до краја маја 1942. године. Ударне партизанске јединице са Козаре и Грмеча, у јачини од 1150 бораца (350 са Козаре, 800 са Грмеча), добро наоружане, два мјесеца су разбијале четничке формације и настојале да четничке територије и села ставе под своју управу.¹ Овој великој партизанској офанзиви на четничка подручја претходила је акција на четничку територију Пролетерског батаљона, формираног 25. марта 1942. године, јачине 250 бораца (састављен од: Козарске пролетерске чете, Подгрмечке чете и Дрварског вода).² Пролетерски батаљон дочекао је партизанску офанзиву и учествовао са партизанима Козаре и Грмеча у нападу на четничке јединице. Када овим партизанским формацијама додамо и остатак снага II батаљона IV крајишког народноослободилачког партизанског одреда (већина партизана овога одреда прешла је у првим мјесецима 1942. године на страну четника), које су бројале 120 бораца,³ закључујемо да је на четничку територију (околина Челинца, Бање Луке и планине Мањаче) нападало 1520 добро наоружаних и организованих партизана. Што се тиче подручја централне Босне, партизанским ударним јединицама треба додати и тамошње локалне партизанске снаге. За те прилике, то су биле значајне војне снаге, које су се могле употребити у борби против усташа и Нијемаца.

Партизанској офанзиви на четничке области претходила је Обласна конференција Комунистичке партије Југославије за Босанску Крајину у Скендер Вакуфу (Кнежево) 21–22. фебруара 1942. године, на којој је "истакнута потреба заоштравања борбе са унутрашњим непријатељима, четницима...".⁴ Прелазак великог броја партизанских јединица или дијелова и појединаца Трећег и Четвртог крајишког народноослободилачког партизанског одреда на страну четника довео је до кризе партизанског покрета у Босанској Крајини. Иначе, у зиму 1941–1942. у цијелој Босни и Херцеговини дошло је до кризе партизанског покрета и пријетила је опасност да комунисти изгубе своје војне формације на широком подручју западно од Дрине.⁵ Колика је криза била у комунистичким редовима говори и чињеница да су чак и чланови Комунистичке партије учествовали у организовању "пучева" у партизанским јединицама и превођењу њиховог људства у четнике: "...Омер Маслић био је изненађен... свим што се дешавало тих дана у Зеничком крају. Њега је толико запрепастио пуч у одреду,

¹ D. Ćurguz, M. Vignjević, *Drugi krajiški narodnooslobodilački partizanski (kozarski) odred "Mladen Stojanović"*, Пријedor 1972, 487–496.

² Б. Вуковић, *Козарска пролетерска чета дијелила је судбину пролетерских батаљона, Козара у народноослободилачком рату – Записи и сјећања*, II, Београд 1971, 378.

³ D. Ćurguz, M. Vignjević, наведено дјело, 493.

⁴ Исто, 475.

⁵ R. Hurem, *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini krajem 1941. i početkom 1942.*, Sarajevo 1972, 230–232.

који је организовао зенички радник и члан Партије Голуб Митровић, да више није вјеровоа ни једном борцу из тог одреда".⁶

Треба нагласити да је све до поменуте конференције у Скендер Вакуфу, те убиства Младена Стојановића након те конференције, постојало јединство српских устаника на подручју Босанске Крајине. Борба за вођство у српском устанку у НДХ, али и за политичку и управну организацију на ослобођеним територијама,⁷ довела је прво до неповјерења,⁸ а потом и до братоубилачког сукоба између партизана и четника, тј. српских сељака који су чинили апсолутну већину и у једном и у другом покрету.

ТРАНСКРИПТ ДОКУМЕНТА

Препис
ШТАБОВИ
Војно-Четничких Команда
"КАРАЂОРЂЕ И ПЕТАР МРКОЊИЋ"⁹

21. април 1942. године
Број служб.
Планина.

ХРВАТСКИМ ОФИЦИРИМА, ПОДОФИЦИРИМА И ВОЈНИЦИМА,

Упућујемо Вам ово писмо по овоме брату Хрвату којег смо нашли на терену приликом јучера(ш)ње борбе. Пуштамо га његовој кући да продужи свој

⁶ R. Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, I, Beograd 1956, 776 –777. (према: R. Hurem, *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini...*, 231, фуснота 22).

⁷ "Али, ће смо се сукобили са четницима? Сукобили смо се управо на питању организовања те власти. Они нису дозвољавали да власт организују одбори, него су форсирани своје жандармске станице и жандармску власт, стару власт". (Светозар Вукмановић Темпо, интервју у документарном филму "Југославија у рату 1941-1945. / (9/23) NDH – 'Свијет хрватства'"

[<https://www.youtube.com/watch?v=TKXkbr0m3yY> (05.08.2018)]

⁸ "Из Бочца смо ишли према Бранковићима. У кући једног Бранковића налазио се штаб Драге Мажара. Продужили смо у село Јаворане. Заноћили смо заједно са четницима Лазе Тешановића. Они су били у једној, а ми у другој просторији, у школи. Били смо на опрезу, како не би избио сукоб између нас и њих, јер још није дошло до потпуног сукоба." (М. Будимир, *Са козарским пролетерима, Козара у народноослободилачком рату – Записи и сјећања*, II, Београд 1971, 407)

⁹ Батаљон Петар Мркоњић је у априлу 1942. године дјеловао на простору данашњих општина Челинца и Српца: "Полази од села Шушњари лијевом страном ријеке Врбас до села Разбоја, затим иде до села Ножичко, Мартинац, Чукаљ, Иличани, Скучани, Бојин Хан /Поточане/, Гајеви, Чифђије, Бранешци, Јуштовац, Скатавица, Ладонска Коса, Рабићи, затим цестом Муслимански Челинац, Осоја кота 46 Стјепанова Глава 387 село Шушњари". (Меморијални музеј на Мраковици, Ф-21/13)

рад, а уједно користимо прилику да Вам упутимо ово писмо у којем Вам саопштавамо следеће.

Ви Вашим дјелима као представници војске па следствено томе и једне организоване државе стварате страшна недела, а самим тиме бодрите све на већу мржњу између два племена. Догађаји који су се одиграли Вашом кривцом уче Вас а јавности доказују да сте Ви искључиви кривци за све што се је одиграло. Ви за рачун непријатеља лијете крв и водите братоубилачки рат. Ово чините за силе осовине, које ће несумњиво бити потучене. Где наиђе Ваша војска учини мирна насеља згариштем, а поубијате старце и нејаку децу дали су ово дела достојна Хрватске културе и шта мислите постићи са тиме? Немојте ни мислити да ће ма ко на свету да спречи наш устанак, он је природна последица непријатељског поступка према нашем народу, али будите увјерени да га не водимо против Хрватског народа, а судбину своју нас одлучит ће највећи народи света. Видите по нашем поступку да нам није циљ да палимо Ваше куће, али Вам уједно саопштавамо, ако се деси убудуће и један случај да Ваша војска запали Српску кућу или убије жену или дијете, бићемо немилосрдни према селима и војсци где на такове наиђемо, јер доста је било стрпљења и доста је са наше стране попуштања. Скоро ће да Вас упита народни суд што сте радили, а да ми нећемо вазда робовати у ланцима клете тираније и да ћемо видјет скоро зраке слободе – гаранција је снага Велике Британије и Америке, а такођер и осталих народа света који су уложили све да се створи поредак у којему ће сви људи да имају једнака права.

Ово је начин да се споразумемо и да се договоримо али морате признати да је жалосно да нисмо у редовима заједно да се боримо за оно велико дјело које замишљају и граде и Ваши преставници у највећим земљама света.

Браћо Хрвати, немојте ово схватити као нашу слабост него имајте на уму да нам је жао да страда и једна Ваша кућа или да погине и један братски војник, а да није тога ми би Вас нападали по неписаним Законима рата, а са Вашим становништвом поступали би као са непријатељским, дочим из овога видите да нам то није циљ.

Наша снага је јака. Хрвати, ми смо поносни да смо организовали овај циновски устанак, али смо уједно и жалосни да га морамо водити у Вашем одсуству. Ово вам пише команда а уједно у њеној средини налази се доста Хрвата који са нама заједнички раде.

Хрвати ми не водимо комунистичку борбу, него борбу за Краља и Отаџбину, а Ви Вашим дјелима стварате комунизам и један такав неред у којем ће да страда наш народ без разлике.

Сада Вас братски поздрављамо и желимо Вам да се скоро видимо у Великој Југославији.

ХРВАТИ СКОРО ЋЕ ДА КЛИКНЕ ВИЛА НА АВАЛИ, ПАПУКУ, ДУРМИТОРУ И НА ЦРНОМЕ МОРУ. СКОРО ЋЕ ДА СЕ ОПЕТ ЗАОРИ ПЕСМА: "ХРВАТ ИВО И СРБИН ЈОВО ЗАИГРАШЕ КОЛО НОВО"

БОРИС РАДАКОВИЋ, *Писмо штабова војно-четничких команди "Карађорђе и Петар..."*

ЖИВЕО КРАЉ ПЕТАР II
ЖИВЕО СРПСКИ И ХРВАТСКИ НАРОД УЈЕДИЊЕН ПРЕД БУДУЋ-
НОСТИ.

ЖИВЕО ДР. ВЛАДИМИР МАЧЕК
С ВЈЕРОМ У БОГА ЗА КРАЉА И ОТАЏБИНУ

Ађутант
Пет. З. Петровић в.р.

М.П.
(Вој. чет. бат. са
мртвачком главом)

командант, п.пуков.
Дан. Ј. Јанковић

Пријепис начинио и овјерава:
надпоручник (Ковачевић)